

Praktijkaanpak
Emissiearme
Veehouderij

De Praktijkaanpak Emissiearme Veehouderij: “Wat kan wel?”

De ervaringen van twee jaar werken aan
emissiereductie in de veehouderij

Praktijkaanpak Emissiearme Veehouderij

Inleiding

Op weg naar een toekomstbestendige veehouderij. Dat vraagt om verbeteren en vernieuwen. Van veel partijen en op meerdere fronten. Door innovatie, bijvoorbeeld op het gebied van emissiereductie. Bewegen om Nederland van het stikstofsloot te krijgen. De Praktijkaanpak Emissiearme Veehouderij heeft bewogen jaren gekend. In dit document blikken we terug naar wat we zijn tegengekomen in afgelopen jaren. Dat doen we door de aanloop te schetsen, de resultaten en ontwikkelingen van de afgelopen twee jaar de revue te laten passeren. En we kijken ook vooruit. Een reflectie om te kijken of we een beweging op gang hebben gebracht en wat er nodig is om de weg naar een emissiearme veehouderij in Nederland ook op gang te houden.

De Praktijkaanpak is gepositioneerd als schakel tussen praktijk ('wat kan er bij boeren met innovaties?') en beleid van met name Provincies en het Rijk. ('Wat is er nodig om met elkaar uit de stikstofproblemen te komen?'). Het uitvoerende consortium bestond uit een relevante mix van experts: praktijkkennis van DLV Advies, specialistische kennis van mestverwerking via Ekwadraat/Referm, juridische expertise van KokxDeVoogd, de communicatiekracht van Imagro en het programmamanagement met het al bestaande netwerk vanuit de Versnellingsaanpak van de Zandprovincies via Buck Consultants International. Door deze samenwerking van expertises zijn er nieuwe inzichten ontstaan in doelsturing en mogelijke sleutels ontwikkeld om van het stikstofsloot te komen met praktijkpilots als basis en in samenwerking en samenspraak met provincies en de veehouderijsectoren.

De omstandigheden waarmee zowel boeren als beleidsmakers mee te maken kregen, en daarmee ook de Praktijkaanpak, waren echter ook in beweging; soms onduidelijk of veranderend. Om koers te houden hebben we ons in de afgelopen jaren steeds ingezet voor 'wat kan wel' met het vizier op emissiereductie in de praktijk om daarmee praktijkpilots toch van de grond te krijgen en verbindingen te leggen tussen praktijk met beleid, met name in de regio's.

Het uitvoerend consortium van de Praktijkaanpak:

- Harm Borgers en Maxim ter Hedde (KokxDeVoogd);
- Harm Wientjes en Tom Ploeger (DLV Advies)
- Sietse Draaijer en Klaas de Jong (Ekwadraat/Referm)
- Roel Schutten (Imagro)
- Paul Bleumink en Niels Peters (Buck Consultants International)

De korte historie

De korte historie van de Praktijkaanpak gaat terug naar begin 2023 toen de zes “zandprovincies” samen met vijf veehouderijsectoren de “Koersnotitie Emissiearme Veehouderij” hebben vastgesteld. Het doel was destijds om enkele tientallen innovatiepilots te starten en hiermee emissiereductie wetenschappelijk en juridisch te kunnen onderbouwen en op basis van die resultaten de basis te leggen voor doelsturing.

Deze ambitie is in 2023 financieel ondersteund door het Ministerie LNV om de programmatische aanpak en netwerkontwikkeling op te kunnen starten en daarbij alle provincies te betrekken. Van de beoogde tientallen projecten, die destijds al wel in beeld waren, kon echter maar iets meer dan de helft (20 van de 40 projectvoorstellen die we aangeboden hebben gekregen) worden opgepakt door de Praktijkaanpak. Dit kwam doordat de ondernemers en daarmee de Praktijkaanpak met de volgende, veranderende omstandigheden te maken kregen:

- Er waren bij de start onvoldoende financiële middelen beschikbaar om tientallen projecten te kunnen ondersteunen;
- De doorlooptijd om deze middelen daadwerkelijk uit te keren aan initiatiefnemers is te lang en het proces te bureaucratisch. Dit heeft te veel van de beschikbare capaciteit van het consortium van de Praktijkaanpak gevegd.
- Een wisselend kabinet en veranderend nationaal beleid en daardoor een beperkt aantal innovatie-instrumentarium voor een gebiedsgerichte aanpak in de provincies.
- Diverse uitspraken van de Raad van State waarin middelvoorschriften (stalinnovaties en RAV-factoren) werden afgewezen omdat de effecten van die maatregelen onvoldoende onderbouwd zijn;
- De opstart van het Regieorgaan Versnellen Innovatie Emissiereductie Duurzame Veehouderij dat een deel van de activiteiten van de Praktijkaanpak over heeft genomen.
- De uitspraak van de Raad van State (de Rendac-casus) dat intern salderen bij toepassing van innovaties onmogelijk maakt, waardoor een belangrijke bedrijfseconomische bouwsteen voor het investeren door boeren wegvalt;
- De uitspraak van het Gerechtshof in Den Haag waarin is gesteld dat overheden werk moeten maken van instandhouding en herstel van natuurwaarden in de Natura 2000-gebieden en dat veehouderijbedrijven die wijzigingen in de bedrijfsvoering ('het project') willen doorvoeren een passende beoordeling moeten opstellen dat 'het project' geen schadelijke gevolgen heeft voor Natura 2000-gebieden.
- Provincies mede hierdoor nauwelijks natuurvergunningen hebben afgegeven, omdat niet aangetoond kon worden dat veehouderijbedrijven, ondanks dat ze investeren in emissiereductie, er 'nog wel bij passen' gezien de staat van de natuur (passende beoordeling).

Er is een breed draagvlak in provincies, bij het Rijk en bij veehouderijsectoren over de kansen voor doelsturing. Dit biedt boeren ook in de toekomst de mogelijkheden om zelf de regie te houden over emissiereductie.

In deze periode zagen we ook positieve en inspirerende omstandigheden die de Praktijkaanpak een steun in de rug hebben gegeven om door te gaan vanuit de ‘wat kan wel’-gedachte:

- Er zijn boeren, overheden, ketenpartijen en kennisinstellingen die tijdens webinars en symposia van de Praktijkaanpak vertrouwen hebben gehouden in het innovatiespoor voor de veehouderij. Dit vanuit de overtuiging dat innovaties een substantiële bijdrage kunnen leveren aan emissiereductie in de veehouderij.
- Er is een breed draagvlak in provincies, bij het Rijk en bij veehouderijsectoren over de kansen voor doelsturing. Dit biedt boeren ook in de toekomst de mogelijkheden om zelf de regie te houden over emissiereductie.
- Een beperkt aantal bestuurders en ambtenaren van provincies hebben hun nek uitgestoken om innovaties toch mogelijk te maken. Binnen bestaande vergunningen hebben ze op te pakken – bijvoorbeeld door vooral in te zetten op het gaan meten en monitoren - of om via een proefstalstatus of experimenteerruimte nieuwe innovaties mogelijk te maken.

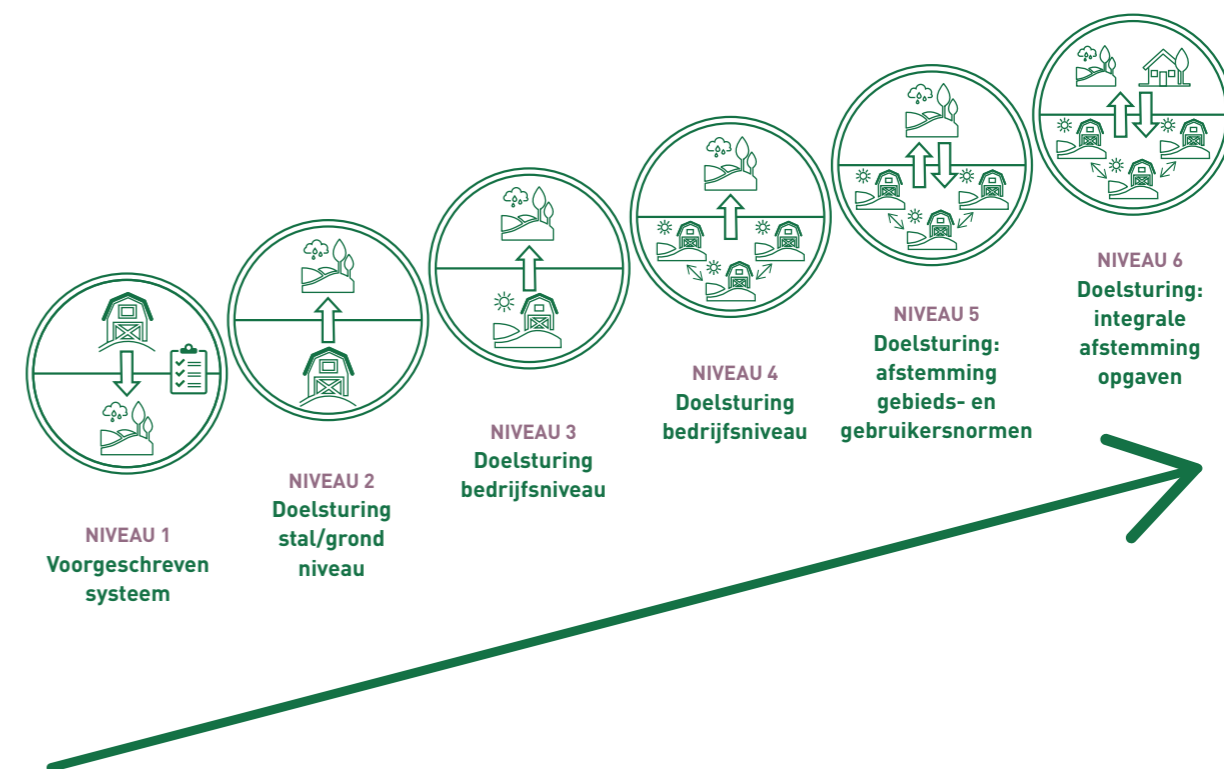
Uiteindelijk is in april 2024 de Praktijkaanpak vanuit het genoemde consortium van start gegaan. Met een aanscherping in samenspraak met de opdrachtgevers (eind 2024) is tot aan 1 april 2026 gewerkt aan de ondersteuning van 20 praktijkpilots en kennisontwikkeling vanuit deze pilots. Dat deden we via 5 thema's: meten in stallen (data en sensoren), het optimaliseren van de mestverwerkingsketen, het verminderen van uitspoeling nitraat naar boden, juridische oplossingen voor het stikstofprobleem en de manier van financieren van praktijkpilots. Experts zijn hiervoor meerdere keren in wisselende samenstelling bij elkaar zijn geweest. Dit heeft - zowel afzonderlijk als in onderlinge samenhang - geresulteerd in meerdere discussienotities, ondersteuning van een aantal lopende gebiedsprocessen vanuit de ontwikkelde expertise en tot kennisdeling en netwerkontwikkeling door symposia, kennisbijeenkomsten, webinars en online communicatie. Een overzicht van deze activiteiten is vastgelegd op de website van de Praktijkaanpak www.praktijkaanpak-emissiearme-veehouderij.nl.

Wat zijn de belangrijkste lessen uit de Praktijkaanpak?

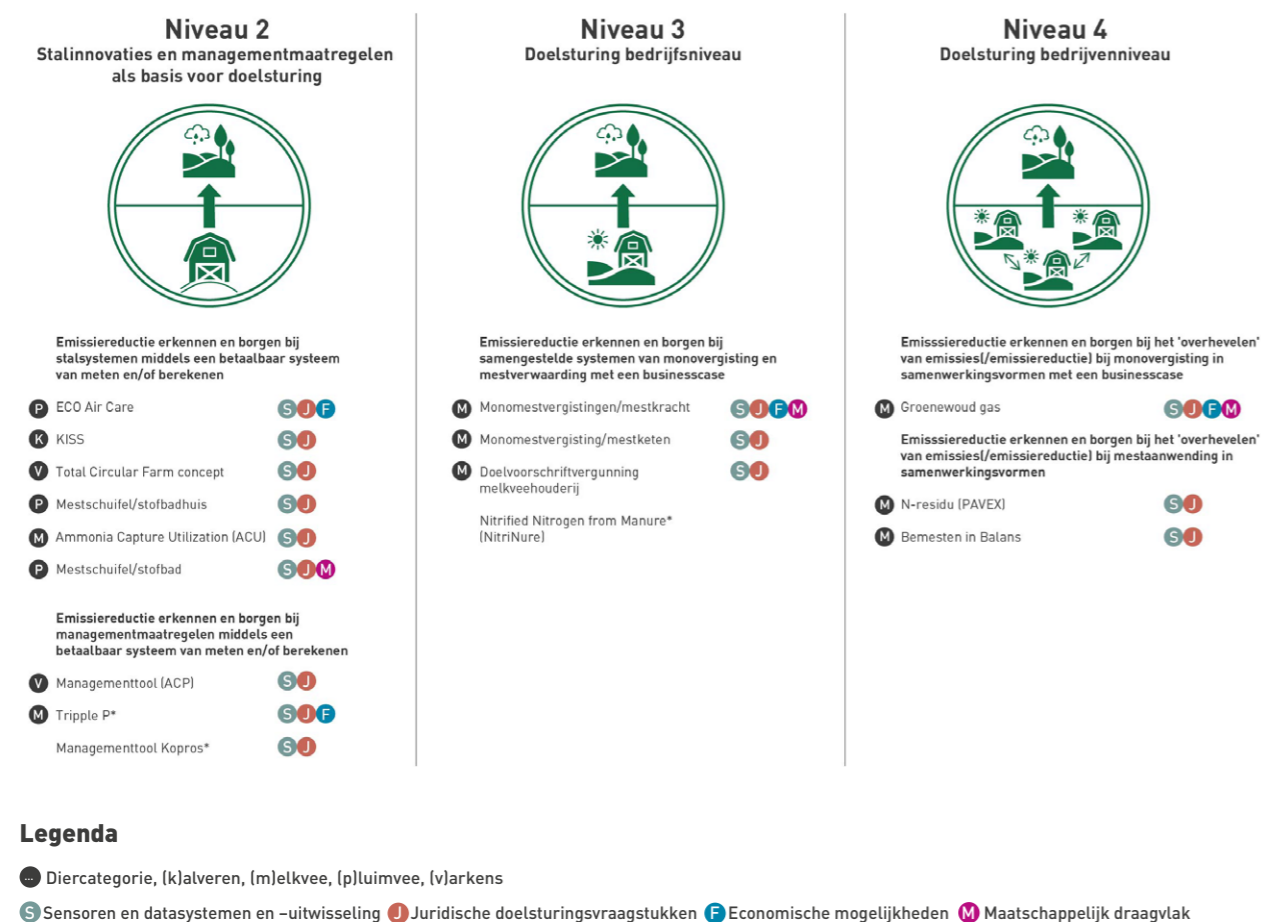
De Praktijkaanpak had de ambitie om naast eigen projecten en praktijkpilots inzicht en overzicht te krijgen en te houden van innovatieprojecten in de veehouderij met betrekking tot emissiereductie. Dat is een te omvangrijk en daarmee onmogelijke opgave gebleken. In vrijwel alle provincies zijn er tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar meerdere projecten direct of indirect van toepassing op emissiereductie in de veehouderij van start zijn gegaan. We hebben geconstateerd dat er sprake is van een behoorlijke overlap in doestellingen en activiteiten. Bijkomend probleem is dat informatie, kennis, resultaten en data van die projecten niet of onvoldoende met elkaar worden gedeeld. Nog steeds moet helaas worden geconstateerd dat programma's op hun eigen manier omgaan met data en dat vaak de boeren niet vooraf in de positie zijn gebracht om zelf de zeggenschap te hebben over het delen van data. Hierdoor wordt er onvoldoende van elkaars kennis en ervaringen geleerd. Daar kan en moet verandering in komen. Dat is ook mogelijk gezien het feit dat er in diverse regio's nu robuustere programma's zijn ontstaan van waaruit die coördinatie kan plaatsvinden. Dit is onder meer het geval in het Groene Hart, de Achterhoek, Regio FoodValley, Noord-Nederland, Kop van Noord-Holland en Noord-Brabant. Die handschoen (het delen van data van praktijkpilots in een gecontroleerde omgeving) moet nu eindelijk eens opgepakt worden.

De Praktijkaanpak heeft, juist vanwege de grote diversiteit tussen de praktijkpilots, deze gecategoriseerd op basis van verschillende niveaus van doelsturing. We noemen dat de 'ladder van doelsturing'. Ook met als doel dat anderen hierop kunnen aansluiten en er daarmee een gemeenschappelijke taal gaat ontstaan. (zie figuur 1). Deze verschillende schaalniveaus van doelsturing hebben betrekking op stalniveau, bedrijfsniveau, een cluster van bedrijven dat samenwerkt tot doelsturing op gebiedsniveau.

Figuur 1. De ladder van doelsturing

Het inzicht, dat doelsturing meer is dan emissiereductie in stallen, wordt inmiddels ingezien door alle betrokken partijen bij de Praktijkaanpak. We hebben vervolgens ook bij de keuze van op te starten pilots rekening gehouden met enerzijds een spreiding voor de veehouderijsectoren, maar ook bewust ook pilots buiten de stallen opgezet. Daarbij gaat het om mestverwerking extra aandacht te geven, maar ook om stalinnovaties, mestverwerking en mestaanwending op bedrijfsniveau te gaan meten. Daarnaast zijn enkele projecten opgezet om de samenwerking tussen boeren (met mestverwerking en -aanwending) nader te onderzoeken. De pilots van de Praktijkaanpak zijn in figuur 2 in die structuur weer gegeven.

Figuur 2. De Praktijkpilots van de Praktijkaanpak gepositioneerd op verschillende niveaus van doelsturing

Vanuit het inzicht in de verschillende schaalniveaus van doelsturing, is in zowel de discussies met experts in het veld alsook binnen de door de Praktijkaanpak ondersteunde praktijkpilots de noodzaak tot een integrale aanpak op emissie-management naar voren gekomen. Het besef is gaan ontstaan dat emissiereductie in een stal alleen onvoldoende impact heeft, maar in combinatie met mestverwerking en een juiste aanwending van diverse mestproducten tot grotere emissiereductie kan gaan leiden. Vandaar dat in de Praktijkaanpak veel aandacht is besteed aan de mestketen (zie figuur 3). Daarbij gaat het niet alleen om stikstof (ammoniak), maar ook om methaan, CO₂ en nitraatuitspoeling bij aanwending van mest.

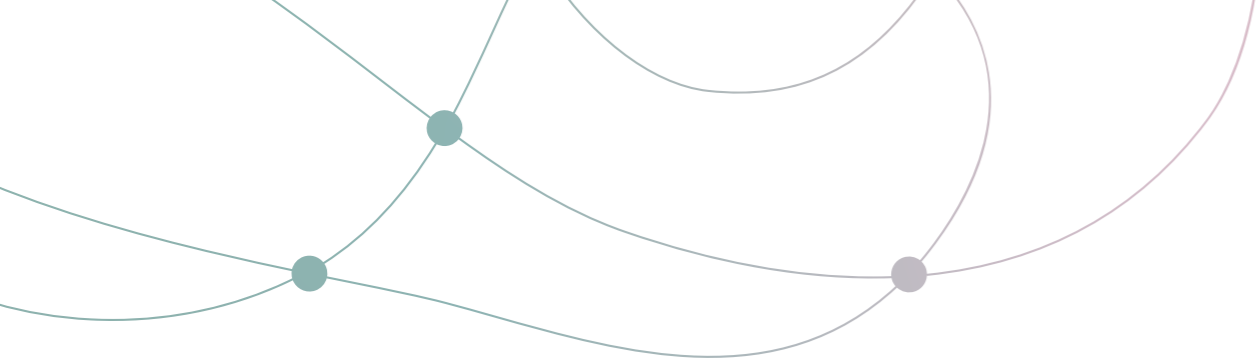
Mono-mestvergisting en mestbewerking

Figuur 3. Integrale aanpak mest, de Mestplaat van de Praktijkaanpak

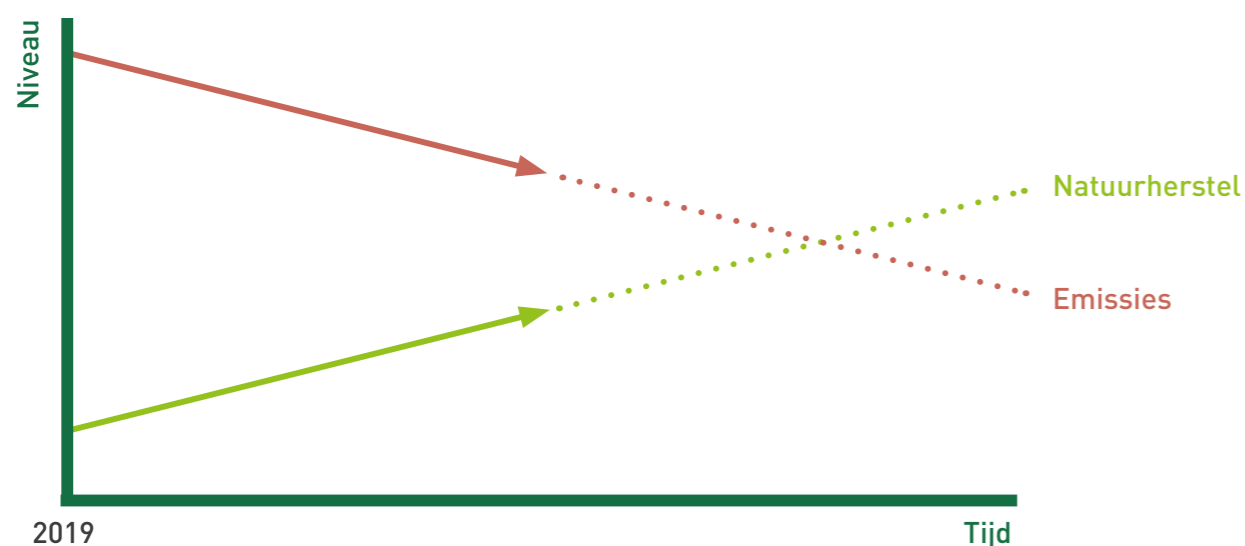
We hebben op verschillende momenten de complexe situatie rond emissiereductie en vergunningverlening getracht te ontleden en te vertalen in begrijpelijke kennis, kennisdeling en communicatie. Dit heeft onder meer geresulteerd in praatplaten en discussienotities over stalinnovaties, mestverwerking, doelsturing en bodem. Samen met opgedane inzichten vanuit de juridische haalbaarheid van emissiereductie, zijn meerdere notities opgesteld om Nederland van het stikstofslot te krijgen. Om innovatie daadwerkelijk financieel mogelijk te maken is een handboek financiering van innovatieprojecten in de veehouderij opgesteld. Al deze kennis is terug te vinden op de website van de Praktijkaanpak Emissiearme Veehouderij en (binnenkort) ook op de website van het Nationaal Innovatieloket Veehouderij.

Gedurende de afgelopen twee jaar is duidelijk geworden dat om van het stikstofslot te komen twee werelden beter met elkaar verbonden moeten worden. Enerzijds de boeren die emissies willen reduceren, alleen of in een collectief en anderzijds een overheid - veelal de Provincie - die met een dergelijk aanbod om moet kunnen gaan (zie figuur 4).

Vanuit de Praktijkaanpak is gebleken dat aan beide kanten nog veel werk te doen is. Wat is voor boeren haalbaar en betaalbaar wat betreft emissiereductie en wat gaan met name de provincies doen (monitoring natuurdoelen; maatregelen natuurherstel realiseren en emissieruimte voor omliggende gebieden van natuur bepalen). Dit is de essentie van de sleutelaanpak die de Praktijkaanpak medio 2025 heeft geïntroduceerd (figuur 4). Daarbij is het belangrijk dat ontwikkelingen in de tijd worden gezet, zodat emissiereducties in de veehouderij samen opgaan met het proces van instandhouding en herstel van natuur. We hebben ze sleutel 1 en sleutel 2 genoemd. Dit proces kan al op korte termijn worden ingezet. Door die gecombineerde inzet van maatregelen ontstaat er emissieruimte in gebieden om te investeren in vernieuwing en verduurzaming van de bedrijfsvoering van de veehouderij. Dit is de noodzakelijke beweging die noodzakelijk is voor een toekomstbestendige veehouderij in balans met de omgeving.

Daarvoor zijn echter nog twee vragen te beantwoorden: 1. Hoe bepaalt bevoegde gezag (de provincie) welke milieugebruiksruimte te verdelen is en hoe vindt die verdeling plaats tussen verschillende sectoren (landbouw, wonen, recreatie, bedrijventerreinen, etc.)? 2. Wie bepaalt dat er van additionaliteit geen sprake is, ook al overschrijdt de depositie (na een geborgde substantiële daling) alsnog de KDW van een natuurtipe in een gebied. In de lopende gebiedspilots van de Praktijkaanpak worden deze vragen aan de orde gesteld en dat leidt tot meer inzicht. Dit zal in de komende maanden verder uitgewerkt worden.

Figuur 4. De essentie van de sleutelaanpak van de Praktijkaanpak: samenhang tussen dalende emissies door de veehouderij en maatregelen in natuurherstel

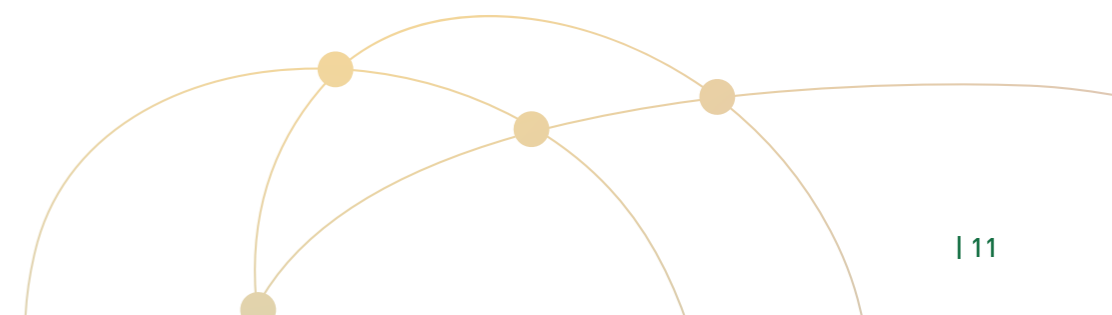

Onze oproep aan veehouders: neem het initiatief en biedt aan welke emissiereductie haalbaar is. Dat kan als bedrijf individueel, maar het is effectiever om dat met een collectief van boeren gezamenlijk te doen. Allereerst omdat dan beter geborgd kan worden dat emissiereductie van stoppende boeren ook de sector tegood komt. Ten tweede omdat collectieve innovatieprojecten (zoals monomestvergisting in een cluster, aanwending van emissiearme mestproducten in de eigen regio) tot extra emissiereductie gaat leiden. Daarom zijn in de Praktijkaanpak enkele van dergelijke collectieve projecten ook ondersteund.

Onze oproep aan Provincies: jullie zijn het bevoegd gezag wanneer het gaat om natuurvergunningen. De provincies zullen samen met partners gebiedsgericht aan de slag moeten om met goed uitgewerkte plannen te komen. Plannen die de juiste mix van maatregelen bevatten. Dit maatwerk bestaat enerzijds uit het monitoren van ontwikkelingen in natuurgebieden, het zicht krijgen op de kritische drukfactoren op herstel van de natuur en uitvoering van daarop gerichte maatregelen voor natuurherstel. Anderzijds hebben de provincies ook de verantwoordelijkheid om voorstellen van boeren, die geborgde emissiereductieplannen, via metingen en kengetallen indienen, passend te beoordelen. In sommige gevallen is het ook noodzakelijk dat er financiële arrangementen beschikbaar zijn voor boeren die extra maatregelen willen nemen.

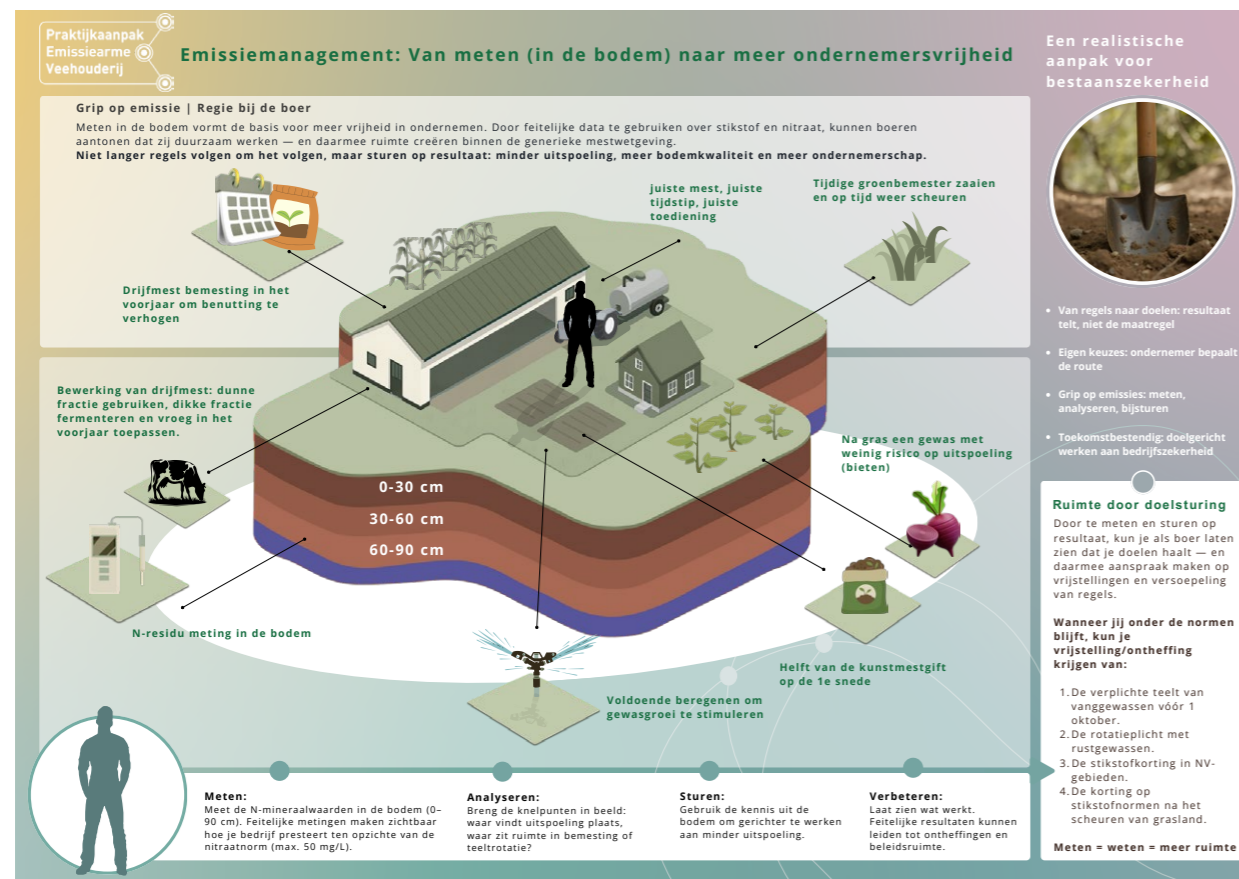
Voor boeren is het belangrijk dat duidelijkheid wordt gegeven voor een langere periode, maar ook dat de gecreëerde emissieruimte voor de landbouw ook benut kan worden voor investeringen in de bedrijven (individueel of in collectief verband).

Duidelijk is gebleken: dat natuurherstel niet alleen een stikstofopgave is. Instandhouding en herstel van natuur kent namelijk drie componenten: inzicht krijgen in systeemherstel oftewel wat zijn de belangrijke drukfactoren op een natuurgebied zoals hydrologie en stikstof; ten tweede wat kan met beheermaatregelen in natuurgebieden worden bereikt; en ten derde hoe kan de depositie van stikstof in het gebied worden teruggedrongen. Door alle drie componenten in de tijd te zetten kan het proces van instandhouding en herstel worden onderbouwd en ontstaat er in omliggende gebieden emissieruimte (milieugebruiksruimte) voor activiteiten in gebieden, waaronder de landbouw (zie figuur 3). In de Praktijkaanpak hebben we dit in sleutel 2 de 'milieugebruiksruimte' genoemd voor veehouderij en andere activiteiten in een gebied.

Wat hebben de praktijkpilots aan inzichten opgeleverd?

Nieuwe stalsystemen kunnen aantoonbare impact hebben: zoals al voor Lely Sphere, Koetoilet en enkele stalvloeren, is aangetoond en genormeerd. Deze systemen hebben ons geïnspireerd om vooral door te gaan met praktijkpilots met verschillende bronmaatregelen. Daarom wordt in lopende en nog op te starten praktijkpilots Eco Air Care, KISS, ACU, Bleu Label ingezet om aan te tonen wat de emissiereductie kan zijn. In de stallen zelf leidt dat naar verwachting tot een emissiereductie van 30 tot 50%. Daarbij is het belangrijk om aandacht te hebben voor de voorwaarden waaronder een techniek werkt en, belangrijker, wanneer deze faalt en hoe dit voorkomen kan worden in het kader van de borging.

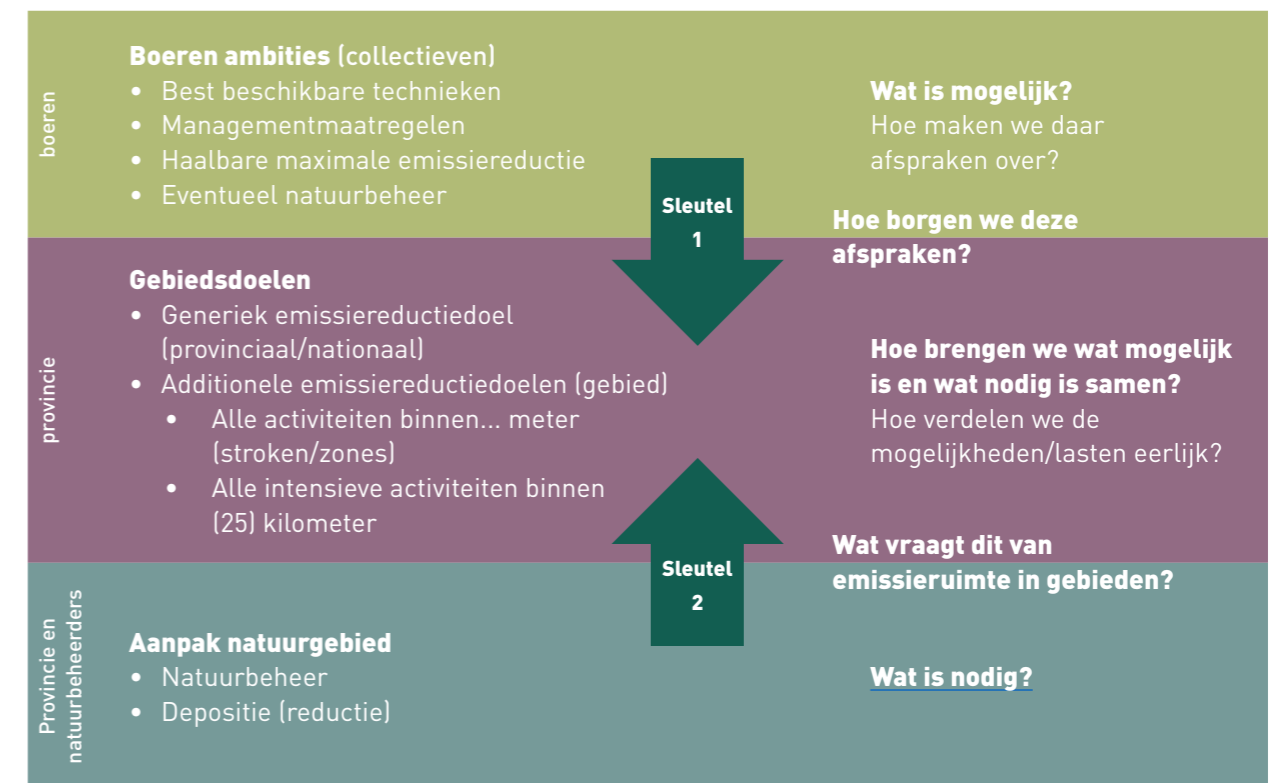
Figuur 5. Praatplaat meten van emissies in stallen

Het scheiden van dunne en dikke fractie van mest in stallen met daarna een verwerking van die mestcomponenten en een juiste aanwending van meststoffen, hebben gezamenlijk grote effecten op emissiereductie (zie figuur 5). De emissiereductie van die mestverwerkingsketens wordt momenteel in diverse praktijkpilots gemeten zoals Groenewoud Gas, Nutrinure en Jumpstart. Dit kan tot wel 60% emissiereductie opleveren op bedrijfsniveau (stallen en grasland/bouwland). Belangrijk daarbij is dat in lopende praktijkpilots en projecten die nog in voorbereiding zijn, wel worden gemeten en onderbouwd volgens protocollen en getoetst door een wetenschappelijk instituut. We hebben in Nederland vooral de neiging om steeds weer nieuwe projecten te starten, zonder een goed meerjarig meetplan dat wetenschappelijk onderbouwde resultaten oplevert en de basis vormt voor juridische borging.

Managementmaatregelen door middel van het biologisch aanzuren van mest of door andere additieven in mest of in stalklimaat, zoals toegepast in Praktijkpilots Triple P+, Animal Life Plus en Hydragon, kunnen emissiereductie opleveren van enkele tientallen procenten tot 70-80%, maar ook dit moet grondig en wetenschappelijk onderbouwd en gemeten worden.

Het accent heeft in de Praktijkaanpak niet alleen gelegen op ammoniak en stikstof, maar is ook de uitspoeling van meststoffen naar bodem en water aan de orde gesteld, omdat ook de landbouw moet voldoen aan de nitraatrichtlijn en aan de Kaderrichtlijn Water (KRW). Vandaar dat ook hier praktijkpilots (Bemesten in Balans, PAVEX) zijn gestart onder de noemer 'doelsturing op bodem'. Hierin staan beter te bemesten -juiste mest op juiste moment- en rotatie van gewassen om die uitspoeling tegen te gaan, centraal. Door niet langer op middelsturing te focussen, maar te sturen op het bereiken van een resultaat (doel) is meer zicht op het bereiken van waterkwaliteitsdoelen zonder daarbij te veel productiecapaciteit in te leveren.

In de gebiedsprocessen die we vanuit de Praktijkaanpak hebben ondersteund, zijn groepen boeren actief die gezamenlijk een emissiereductieaanbod hebben geformuleerd. Er wordt momenteel gewerkt aan het vastleggen van die onderlinge afspraken. De volgende stap is om de collectieve afspraken op een goede manier in te brengen in de gebiedsprocessen. Een collectief aanbod is mooi, maar het cadeau moet ook uitgedrukt kunnen worden door de ontvangende partij in dit geval de Provincie. Hoe dat kan, wordt nu volop in een aantal provincies over nagedacht. Die trajecten zullen door de Praktijkaanpak worden opgevolgd, ook na 1 april 2026. In figuur 6 is de samenhang tussen het aanbod van boeren en de processen op Provinciaal niveau samengevat.

Figuur 6. Samenhang tussen aanbod van boeren (emissiereductie) en inpassing van aanbod in beleid van provincie

Wat heeft de Praktijkaanpak bijgedragen aan de “Wat kan wel-beweging”?

Wat ging goed?

- Een representatief portfolio aan praktijkpilots op verschillende niveaus van doelsturing in de veehouderij.
- Het verbinden van mensen zowel boeren, experts, adviseurs, techneuten, onderzoekers en wetenschappers als betrokkenen vanuit beleid, handhaving en bestuur met informatie, kennis en inzichten over integrale emissievraagstukken. Deze netwerkfunctie van de Praktijkaanpak, zichtbaar in online en offline betrokkenheid is ook in de toekomst cruciaal om een opgave van deze complexiteit verder te brengen.
- De ontwikkeling van de ‘Sleutelaanpak’ door koppeling tussen emissiereductie op bedrijfsniveau met stikstofopgaven op gebiedsniveau.
- Een integrale aanpak van emissiereductie (niet alleen stikstof, maar ook andere emissies).
- Door met groepen boeren de basis te leggen voor collectieve oplossingen.

Wat ging niet goed (genoeg)?

- De financiering van praktijkpilots heeft te lang geduurd en uiteindelijk is er minder innovatiegeld beschikbaar gekomen dan voor de vele kansrijke projectideeën nodig bleek te zijn.
- Door onzekerheden rond natuurvergunningen is een aantal praktijkpilots fors in tijd vertraagd.
- Door de veelheid en eigenstandigheid van initiatieven zijn we er maar beperkt in geslaagd de vele innovaties en meetprojecten beter op elkaar af te stemmen.
- De samenwerking met andere innovatieprogramma’s is onvoldoende van de grond gekomen mede doordat elk programma de handen vol heeft om voortgang en daarmee resultaat te boeken.

Wat zijn beleidsaanbevelingen vanuit de Praktijkaanpak?

Het besef dat de integrale aanpak van emissies (stikstof, methaan, CO₂) in stallen gecombineerd met mestverwerking en gerichte aanwending van meststoffen voor grote doorbraken in emissiereductie gaan zorgen. Met de RENURE-wetgeving kunnen deze meststoffen ingezet worden als kunstmestvervanger. Maar meet die integrale aanpak goed, maak de verdienmodellen daarvan hard en organiseer samenwerkingsverbanden die ook juridisch goed onderbouwd zijn. Daarvoor zijn nu de eerste aanzetten gegeven in praktijkpilots die in de komende jaren krachtig opgepakt moeten worden.

Het Rijk ontwikkelt kaders - generiek beleid- , maar het echte werk om tot uitvoering en het realiseren van de beoogde opgaven moet in de komende jaren worden gedaan in de regio's/gebieden.

Dat betekent dat boeren die hun uiterste best willen doen om emissies te reduceren, individueel of in een collectief, daarvoor beloond moeten worden door (milieu)gebruiksruimte te krijgen voor duurzame investeringen en/of financieel ondersteund moeten worden wanneer ze extra maatregelen nemen. We staan nu weer aan de vooravond van een traject dat het Rijk hiervoor financiële middelen beschikbaar gaat stellen, gesproken wordt over € 20 miljard. In de nabije toekomst zal duidelijk moeten worden hoe dit geld ingezet gaat worden: aan opkoop van bedrijven nabij natuurgebieden; in natuurherstel (uitvoering van beheerplannen), maar zeker ook aan innovaties zoals gericht op het gebied van emissiereductie.

Meer coördinatie omtrent het grote aantal projecten rond emissiereductie, het bundelen van resultaten en het centraal beheren van data voor wetenschappelijk onderzoek en betere wetenschappelijke borging van in te zetten technieken.

Er zijn in het actuele Regeerakkoord generieke afspraken gemaakt over ammoniak en stikstofreductie. Dat is voor grote delen van Nederland een hanteerbaar richtgetal, met tegelijkertijd ook de onzekerheden of dat gehaald kan worden. Tegelijkertijd zien we in diverse gebieden in Nederland dat die generieke aanpak onvoldoende oplevert en er in gebieden specifieke maatregelen nodig zijn. En dan moet volgens ons ook duidelijk zijn hoe de drietrapsraket ‘autonoom beleid’, Best Beschikbare Technieken’ en eventueel ‘BBT +’ ingevuld moet gaan worden. Dat betekent dat duidelijker moet worden:

- wat we verstaan onder autonoom beleid per veehouderijsector;
- wat nu erkende en geborgde Best Beschikbare Technieken zijn en kan die lijst met geborgde technieken in de komende jaren worden uitgebreid met metingen van al bestaande technieken/oplossingen die de basis leggen voor een geïntegreerde aanpak van emissies en mestverwerking;
- wat perspectiefvolle technieken/ innovaties zijn om nog extra stappen te gaan zetten (BBT +) als basis voor nieuwe innovatietrajecten.

Daaraan gekoppeld: welke maatregelen gelden in de basis voor welke typen gebieden. Nabij natuurgebieden zouden naast opkoop van bedrijven ook investeringen in BBT en eventueel BBT + oplossingen denkbaar zijn. Maar onze verwachting is ook dat verspreid over Nederland de inzet van BBT nodig is om de generieke doelstelling te kunnen halen. Daaraan gekoppeld zal ook de financieringsvraag aan de orde moeten komen. Voor investeringen in BBT zouden leningen beschikbaar moeten komen (omdat die investeringen zich op termijn terugverdienen) en voor BBT+ zijn subsidies nodig vanwege het experimentele karakter.

Vergun de koplopers (oftewel vergun BBT +) want dit brengt modernisering weer op gang. Dat vraagt in de komende jaren durf om innovatie pilots op te starten en juridisch mogelijk te maken;

Om modernisering en investeringen in verduurzaming in de veehouderij op gang te krijgen zal verdienvermogen de stuwende kracht moeten zijn. Dat betekent dat intern en extern salderen weer mogelijk moet zijn onder voorwaarde van substantiële emissiereductie. Intern salderen is van belang voor modernisering, schaalvergroting en verduurzaming van de veehouderij. Bij extern salderen is het van belang om de hoeveelheid (verminderde) depositie op N2000-gebieden als prijsbepalende factor te hanteren. Dit heeft grote invloed op verplaatsing en vermindering van depositie op N2000-gebieden.

Bedrijven die investeren in BBT of BBT+ (vanwege substantiële emissiereductie) zouden ook een natuurvergunning moeten krijgen.

Hoe wordt de continuïteit van de Praktijkaanpak gewaarborgd?

De huidige Praktijkaanpak Emissiearme Veehouderij loopt formeel tot 1 april 2026 en het uitvoerend consortium zal worden afgeschaald, maar onderdelen van de Praktijkaanpak gaan door:

De veehouderijsectoren zullen samen met de provincies de al lopende pilots en de pilots die in ontwikkeling zijn onder hun hoede nemen om resultaten te kunnen monitoren en daaruit ook onderbouwde signalen uit af te leiden voor beleid. De nog in ontwikkeling zijnde projectplannen zullen worden ingebracht in het Regieorgaan 'Versnellen innovatie emissiereductie duurzame veehouderij'.

Dit Regieorgaan zal een aantal activiteiten van de Praktijkaanpak gaan overnemen:

- de communicatie van de Praktijkaanpak (website, netwerk) wordt ondergebracht bij het Nationale Innovatieloket Veehouderij van het Regieorgaan;
- de resultaten van de 20 praktijkpilots van de Praktijkaanpak zullen via de sectoren worden ingebracht in het Regieorgaan (signalen voor beleid) en een aantal projecten zal mogelijk ook via het Regieorgaan worden gefinancierd;
- het Regieorgaan zal samen met provincies en sectoren meer coördinatie aanbrengen in het grote aantal innovatieprojecten, door de resultaten van pilots te bundelen en data (meetgegevens) te verzamelen om de borging van innovaties te kunnen onderbouwen;
- Via de Kerngroep van de Praktijkaanpak blijft er een verbinding tussen de praktijkervaringen in de provincies met de overlegstructuren onder het Regieorgaan.

De provincies zullen de volgende activiteiten op zich nemen:

- voortzetting van de onderlinge samenwerking en afstemming van trajecten via de al bestaande Kerngroep;
- de eerste inzichten omtrent de gebiedsprocessen (de sleutelaanpak) verder uitwerken en daarover in de dialoog binnen de provincie (diverse afdelingen van provincies) en met actoren in de gebieden continueren;
- de Kerngroep zal samen met het Regieorgaan erop toezien dat meer resultaten en metingen en data van innovatieprojecten worden gedeeld om daardoor sneller tot wetenschappelijk geborgde innovaties te komen;
- de sectoren en het Regieorgaan blijven de resultaten van de 20 praktijkpilots monitoren.

Door deze afspraken kent de Praktijkaanpak een goed ingebed vervolg, waarbij het uitvoerend consortium in 2026 voor een goede overdracht van activiteiten en inzichten zal zorgdragen.

**Praktijkaanpak
Emissiearme
Veehouderij**

